

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Tekst literacki w procesie nauczania języka obcego

Author: Jadwiga Gracla

Citation style: Gracla Jadwiga. (2009). Tekst literacki w procesie nauczania języka obcego. W: P. Czerwiński, J. Stawnicka (red.), "Słowo i tekst. T. 2, Język i proces literacki" (S. 157-162). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Jadwiga Gracla
Katowice—Sosnowiec

Tekst literacki w procesie nauczania języka obcego

Zagadnienie wykorzystania tekstu literackiego, podlegającego specyficznym regułom i prawidłowościom, a więc różnego od języka mówionego, czyli języka komunikacji interpersonalnej, pojawia się przy okazji prawie każdej dyskusji na temat udoskonalania czy też przystosowywania sposobu nauczania do wymogów stawianych przez ciągle zmieniającą się rzeczywistość. Wykorzystanie tekstu literackiego w procesie dydaktyki języka obcego ma tylóŜ zwolenników co przeciwników. W niniejszym szkicu ani nie podam kategoriycznych rozstrzygnięć, ani nawet nie przytoczę argumentów za, które mnie, literaturoznawcy, są bardzo bliskie, pozostawiając kwestie te dydaktykom i metodykom nauczania języka, uprawnionym do takiej dyskusji¹. W moim zamyśle prezentowany szkic jest zapisem doświadczeń zebranych w trakcie prowadzenia zajęć z praktycznej nauki języka rosyjskiego i propozycją wykorzystania pomysłów przez nie zainspirowanych. Spełnienie takiego zamierzenia wymaga jednak paru uściśleń. Po pierwsze, tekst nie jest poświęcony pracy z grupami filologicznymi, gdyż taki profil studiów pozwala na dokładne zapoznanie się z tekstem literackim, oswojenie się z nim i realiami, w jakich powstaje. W czasie zajęć z praktycznej nauki języka z taką grupą uprawnione i wystarczające wydaje się tylko odwołanie do posiadanego już zasobu słownictwa z danej dziedziny z ewentualnym wskazaniem na źródło owej wiedzy. Po drugie, nie dotyczy również pracy z grupą początkującą i grupą zaawansowaną.

W ostatnich latach wzrost zainteresowania językiem rosyjskim doprowadził do powstania kierunków innych niż typowo filologiczne, w tej grupie również znalazły się specjalności oferujące nauczanie języka rosyjskiego od podstaw. Gru-

¹ Niniejszy szkic nie ma na celu opracowania rozstrzygnięć ostatecznych ani teorii glottodydaktycznych (te zostały już opisane znacznie wcześniej, np. w pracach Kitajgorskiej, Stawnej, Desseimanna). Nadmienić należy, że tekst literacki obecny był w procesie dydaktycznym praktycznie od początków (metoda gramatyczna).

py te wymagają, oczywiście, specjalnego podejścia metodycznego, szczególnie na pierwszym etapie nauczania. Później, w roku drugim — a o takich grupach będzie tu mowa — prezentują one zazwyczaj wysoki poziom znajomości języka i, co ważne, ich wymagania względem wykładowcy są również wysokie. Dodatkowy atut stanowi tu również ponadstandartowy wymiar godzin, przeznaczonych na naukę języka. Z jednej strony, umożliwia on bowiem w miarę dobre opanowanie języka przez studentów, z drugiej jednak — zmusza prowadzących do poszukiwania rozwiązań nietypowych, które mogłyby uczynić proces poznawania języka mniej monotonnym, przez to mniej męczącym, a bardziej efektywnym.

Założony program nauczania przewiduje właśnie w drugim roku studiów obecność przedmiotów specjalizacji tłumaczeniowej (w tym również tłumaczenia praktycznego), jednocześnie wprowadzając do zagadnień praktycznej nauki języka rosyjskiego elementy wiedzy ogólnie zwanej realioznawstwem, w danym przypadku związanej zatem z kalendarzem obrzędowym Rosji. Przypisać należy, że studenci posiadają już pewien zasób wiedzy nabytej w czasie wykładów i ćwiczeń z przedmiotu zwanego „wiedza o Rosji”, wiedza ta jednakże nie jest w danym przypadku wystarczająca, tym bardziej że zazwyczaj pozbawiona ugruntowania leksykalnego. Należy bowiem uświadomić sobie fakt odrębności kulturowej dwóch narodów, odrębności dodatkowo potęgowanej różnicą religii i, co nie pozostaje bez znaczenia, obserwowaną w Polsce tendencją do zapominania o dawnych zwyczajach na rzecz asymilacji zwyczajów zachodnich (szczególnie anglosaskich)². W takiej sytuacji próba przybliżenia obrzędu rosyjskiego jest podwójnie trudna, gdyż jawi się nie tylko jako problem leksykalny, z którym spotykamy się często w trakcie zajęć, ale również jako problem realioznawczy.

Przykładem takiej właśnie sytuacji jest temat *Святки*. Mało kto wie, że nie jest to zwyczaj odosobniony, posiada on bowiem polski odpowiednik, przebrzmiały już, nawiązujący do starodawnych wierzeń i obrzędów czas *dwunastnicy*. Ten święty, pełen magii czas wieczorów wypełnionych kolędami i wróżbami, czas, w którym — według tradycji — przyszłość uchylała swojej tajemnicy, jawiąc się w trakcie kolejnych 12 nocy. Zapewne zapomnieniu służyło również wprowadzenie zwyczaju hucznego witania Nowego Roku, w miejsce znanego jeszcze na dworach staropolskich wieczoru wróżb. Brak odniesienia do polskich realiów bliskich studentowi powoduje, że dane zwyczaje, a co za tym idzie — sfera językowa z nimi związana, stają się obce, gdyż w świadomości uczącego się brakuje doświadczeń językowych nabytych w rzeczywistości. W sukurs jednak w takim przypadku przychodzi właśnie literatura. Stanowi ona bowiem świadectwo i dowód minionego czasu, kultury danego narodu, odzwierciedla jego mental-

² Szczególnie jaskrawym przykładem takiego zjawiska jest bezkrytyczne i nieuzasadnione przenoszenie świąt obecnych i zakorzenionych w tradycjach anglosaskich czy amerykańskich na grunt polski, o czym świadczą mogą np. Halloween czy walentynki, wypierające słowiańską Noc Kupały. Czynione w niektórych rejonach próby reaktywacji tego święta są zjawiskiem marginalnym, podczas gdy importowane święta cieszą się powodzeniem medialnym.

ność, strach, nadzieje, wierzenia, historie³. W niej jak w zwierciadle, ale zarazem jak w specyficznej kronice „mieszka” duch narodu. Obecność danego zwyczaju w utworze literackim, bez względu na rolę, jaką odgrywa w utworze (w balladzie Żukowskiego zwyczaj wróżenia w wigilię święta Objawienia Pańskiego urasta do rangi motywu przewodniego, na nim nadbudowana jest dalsza część ballady, wyraźnie kontrastująca z pochodzącą z tego samego okresu i zaliczaną do tej samej grupy balladą, zapożyczoną z tradycji niemieckojęzycznej — *Ludmiłą*), świadczy o istnieniu i randze danego zwyczaju w obrzędowości narodu. Przyjrzyjmy się temu zjawisku nieco uważniej.

Pomijam tu, oczywiście, niezwykle ważną rolę, jaką może odegrać tekst zrytmizowany w procesie kształtowania prawidłowych nawyków fonetycznych, koncentrując się jedynie na płaszczyźnie leksykalnej i tematyce utworu.⁴

Realizowane tematy, a do takich niewątpliwie należy wzmiankowany temat, nie należą do łatwych, tym bardziej że na przeszkodzie staje nie tylko bariera kulturowa, ale również językowa, związana ze specyficzną, charakterystyczną i nieprzekładalną leksyką. Takimi właśnie zwrotami nasycona jest analizowana ballada, np. *крещенский вечерок, налой*. Są to przykłady leksyki bezekwivalenckiej, wymagającej opisowej formuły tłumaczenia. Otrzymujemy więc dwa leksemy, które wymuszają dokładną charakterystykę, „domagają się” poprawnej składniowo i stylistycznie formuły. Jednocześnie stanowią one niejako klucz do dalszych rozważań i wprowadzania coraz to bardziej skomplikowanego słownictwa, związanego z obyczajem wróżenia, żywym do dnia dzisiejszego w Rosji. O żywotności tego obyczaju świadczą publikowane we współczesnych gazetach artykuły w całości poświęcone opisowi sposobów wróżenia. Tłumaczenia wymaga również sam czas ballady, który w obrzędowości cerkiewnej odpowiada świętu chrztu pańskiego, a do dnia dzisiejszego kojarzy się ze zwyczajem święcenia wody i zanurzania w niej krzyża. Oczywiście, trudno pozostać jedynie przy tekście literackim, podlegającym z definicji pewnym ograniczeniom, i, co nie pozostaje w tym momencie bez znaczenia, będącym nieco (z punktu widzenia rozwoju języka) archaicznym.

Tekst literacki stanowi w danym przypadku jedynie podstawę do dalszej pracy. Dzięki niemu student ma okazję poznać pewne punkty charakterystyczne kalendarza obrzędowego. Punkty te muszą zostać jednakże rozwinięte. Tak jak roz-

³ Podobnie sytuacja kształtuje się, gdy w czasie zajęć analizowany jest utwór Bestużewa-Marlińskiego *Strasza wróżba*. Czas wydarzeń — wigilia Nowego Roku, oraz zwyczaj ludu rosyjskiego — zgromadzenie w jednej z chat i opowiadanie o duchach, które mają w ten dzień nawiedzać świat żywych, znacznie odbiegają od doświadczenia studentów i nierzadko powodują błędne konotacje chociażby ze świętem zmarłych.

⁴ Ballada *Swietlana* Żukowskiego jest przykładem metrum trocheicznego. W danym przypadku ma to dodatkowe znaczenie, chociaż, oczywiście, z przyczyn merytorycznych nie może ono być przedmiotem dyskusji na zajęciach z praktycznej nauki języka rosyjskiego. Podkreślimy więc tylko, że owo metrum jest specyficzne dla języka polskiego. Właściwe więc odczytanie utworu pozwala łagodnie wprowadzić uczących się w melodykę języka rosyjskiego.

winięcia domaga się samo pojęcie *крещенский вечерок*. Według tradycji był to wieczór kończący czas *святков*, któremu przypisywano niezwykle znaczenie. Wprowadzenie początkowo terminu *крещенский вечерок* wymusza niejako objaśnienie znaczenia tego święta, w dalszej zaś pracy zwrócenia uwagi na związany z nim okres *святков*. W tym momencie należy więc wykorzystać teksty dodatkowe, gdyż sam tekst ballady stanowi jedynie pierwotny punkt odniesienia, motywację do wprowadzenia kolejnego pojęcia i objaśnienia go. Rozwinięcia i gramatycznego komentarza wymagają również zasygnalizowane w początkowych częściach ballady sposoby wróżenia.

Owe „niedoskonałości” tekstu literackiego, czyli w danym przypadku jedynie sygnalizacja pewnych grup leksyki — są w moim przekonaniu — pewnego rodzaju sposobem uporządkowania pracy, pozwalającym na płynne przejście od zagadnień najbardziej ogólnych do zagadnień szczegółowych. Dlatego całkowita rezygnacja z tego typu tekstu jest krokiem zbyt radykalnym. Tekst literacki wymaga konfrontacji ze współczesniejszą wersją opisu obyczajów. W sukurs prowadzącemu przychodzi tu Internet, z całym zbiorem najróżniejszych artykułów poświęconych omawianemu zagadnieniu.

Wybrany przeze mnie na zajęcia artykuł *Гадание на кошачьей лапе*⁵, zamieszczony na stronach internetowych poczytnego czasopisma „Аргументы и факты” (www.aif.ru/dochki/245/17-03php), w sposób wyczerpujący omawia różnorakie zwyczaje wróżenia, rozpowszechnione do dnia dzisiejszego. Dodatkowym jego atutem jest również wprowadzenie poprawnych dla języka rosyjskiego, aczkolwiek sprzecznych z polską normą, a przez to wymagających szczególnej uwagi, ze względu na możliwość interferencji językowej, konstrukcji gramatycznych, typu: *гадание на / гадать на*, które zazwyczaj są przez studentów błędnie łączone z przyimkiem *з*. Prezentowane w tekście współczesnym sposoby wróżenia, co ciekawe, nie różnią się od tych obecnych w balladzie *Świetłana*. Oczywiście, opisane są innym językiem, mniej metaforycznym i nasyconym epitetami, jako że funkcja prezentowanego tekstu jest inna, inne są też stylistyka i czas postania. W tekście literackim mamy jedynie do czynienia z sygnalizacją typu: zdjąwszy z nogi bucik, rzucały go za bramę, karmiły kurczaka ziarnem lub lały płynny воск. Są to jedynie krótkie wzmianki. Współczesny tekst internetowy pozwala na dokładne zapoznanie się ze specyfiką czynności, co za tym idzie — wprowadzenie całych konstrukcji gramatyczno-leksykalnych, używanych do opisu czynności lania wosku. Dzięki temu grupa zapoznaje się z czasownikami typu: *roztopić, по-ставить, налить, вынести*. Nie koniec jednak na tym. Zgodnie ze specyficznym rosyjskim obyczajem wróżenia z wosku do pomocy przywołany zostaje domowy skrzat (домовой), czyli wprowadzony jest kolejny szczegół realioznawczy. Nie zmienia

⁵ W tekście zamieszczona jest dokładna instrukcja dotycząca poszczególnych sposobów wróżenia. Pierwsza zwrotka ballady, pomijając oczywiście literaturoznawczy i historycznoliteracki aspekt utworu Żukowskiego, zawiera swoiście pojęty przegląd metod wróżenia, kultywowanych na Rusi.

to jednakże faktu, że opis ów dotyczy tego samego zjawiska — sygnalizowanego w tekście literackim.

Mamy więc tu do czynienia z różnorodnym materiałem językowym (leksykalnym), ale z tożsamym zagadnieniem merytorycznym. Takie ujęcie problematyki i rozwój procesu dydaktycznego: od tekstu bardziej ogólnego (tekst literacki) do tekstu bardziej szczegółowego (tekst współczesny) pozwala na stopniowe wprowadzanie leksyki danego zjawiska, tworzenie gniazda wyrazów, utrwalenie nawyków gramatycznych.

Nie jest to jednakże jedyna funkcja porównania i wykorzystania tekstów. Samo zestawienie pozwala na wprowadzenie uczącego się w tematykę i zagadnienie realioznawcze. Założmy bowiem nieobecność tekstu literackiego w procesie dydaktycznym w danym przypadku⁶. Konsekwencją rezygnacji z przytoczenia ballady staje się konieczność dokładnego omówienia zwyczaju przez prowadzącego zajęcia. Uwzględnienie tego postulatu nie jest, wbrew pozorom, łatwe z racji istnienia właśnie w tym zakresie tematycznym leksyki bezekwiwalentnej. To z kolei powoduje, że wykładający jest ograniczony w swojej swobodzie wypowiedzi, a co za tym idzie — może to powodować pewną nieklarowność wyводу. Problemy te rozwiązuje właśnie wprowadzenie tekstu literackiego, który zawiera dość trudną leksykę, umieszczoną jednakże w zrozumiałym, po krótkim wprowadzeniu, kontekście. Kolejną zaletą wykorzystania tekstu literackiego jest zapoznanie z obyczajowością narodu rosyjskiego i względną niezmiennością owych zwyczajów na przestrzeni czasu.

Z niniejszych uwag wynika więc, że tekst literacki, niejednokrotnie „wyrzucany” z zajęć praktycznych znajduje na nich swoje miejsce. Szczególną przydatność wykazuje jednak w grupach, które z racji swojego przygotowania i profilu są pozbawione wiedzy realioznawczej, nabywanej w procesie studiów nad historią literatury. Wydaje mi się, że wiedza ta okazuje się niezbędna w dowolnym rodzaju pracy z językiem. Oczywiście, niniejsze spostrzeżenia dotyczą praktycznie wszystkich zagadnień związanych z nabywaniem przez studenta nawyków leksykalnych osadzonych w kontekście realioznawczym. Mam tu na uwadze wszelkiego rodzaju zagadnienia tematyczne dotyczące obrzędowości cerkiewnej (kwestia *raskolu*) czy nawet mentalności rosyjskiej duszy. Kwestie nauczania języka oscylującego wokół tych zagadnień czekają wciąż na dokładne opracowanie, w którym — mam nadzieję — literatura i jej dziedzictwo znajdą swoje miejsce.

⁶ Przedstawiona propozycja wykorzystywania tekstu literackiego na zajęciach z praktycznej nauki języka rosyjskiego jest jedną z wielu na drodze do wypracowania metody przybliżania tematów o takim jak wzmiankowany charakterze.

Ядвига Грацла

Художественный текст в процессе обучения иностранному языку**Резюме**

Предлагаемые заметки представляют собой попытку показать возможности, которые содержит в себе художественный текст при использовании его на занятиях обучения иностранному языку. По мнению автора, именно литературно-художественный текст может давать основу для включения лексики, связанной, в частности, с народным календарем, что, в свою очередь, требует погружения в культурные реалии данной нации.

Jadwiga Gracla

A literary text in the process of teaching a foreign language**Summary**

The text constitutes an attempt to show one of the possibilities a literary text gives (here *Swietlana* by W. Żukowski) when used during the practical language classes. According to the author, such a text may be a starting point for introducing the lexis connected with the folk calendar which out of necessity requires to be placed in the reality of a given nation.